

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2012, Volume: 7, Number: 3, Article Number: 3C0099

NWSA-SOCIAL SCIENCES

Received: June 2012

Accepted: July 2012

Series : 3C

ISSN : 1308-7444

© 2010 www.newwsa.com

Süleyman İlhan

Firat University

silhan@firat.edu.tr

Elazig-Turkey

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK: ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN AĞIR FATURASI

ÖZET

Küreselleşmeyle, artan zenginliğe rağmen yoksulluk da dünya sathında artıp derinleşmektedir. Yoksulluk sadece az gelişmiş ülkelerin değil, ileri endüstriyel ülkelerin de önemi giderek artan sorunudur. Küresel liberal sistem, çok uluslu şirketler üzerinden hem ülkeler arasında, hem de tekil ülkeler içinde derinlikli bir zengin-yoksul kutupsallığına da neden olmaktadır. Neo-liberalizmin nüfuz alanının genişlemesi, buna karşılık ulus devletin güç kaybına uğrayarak sosyal politika kısıtlamalarına gitmesi de yoksulluğu arttırıcı rol oynamaktadır. Ayrıca sınırsız ekonomik büyümeye ayarlı küresel kapitalist sistem, az gelişmiş ülkelerdeki geleneksel yaşam tarzlarını tahrip ederek buralarda yaşayan insanların geçimlik ekonomilerini ellerinden almakta ve yoksulluğa hapsolmalarına sebebiyet vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Çok Uluslu Şirketler,
Neo-liberalizm, Refah Devleti, Yoksulluk

GLOBALIZATION AND POVERTY: HEAVY COST OF MULTINATIONAL COMPANIES

ABSTRACT

Along with globalization, despite the growing wealth, poverty too is deepening throughout the world. Poverty is an ever-increasing important problem not only for underdeveloped countries, but also for developed countries. Global liberal system, through the multi-national companies in both inter-countries, as well as within countries leads to an in-depth polarity between rich and poor within countries. Neo-liberalism's expansion of the zone of influence, and also social policy restrictions of nation states due to a loss of power, play a role in increasing poverty. In addition, the global capitalist system, set to unlimited economic growth, destroying traditional lifestyles of people living in underdeveloped countries, receives their subsistence economies and gives rise to poverty trap.

Keywords: Globalization, Multinational Companies,
Neo-liberalism, Welfare State, Poverty

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

1980'lerde yeni bir düzlemde ortaya çıkan küreselleşme dalgası, dünya ölçeğinde yerleşik sosyo-ekonomik/kültürel yapıları kökten dönüştürücü rol oynadı. Ekonomi politik gerçeklik, sosyal devletin yerine, neo-liberal politikaların ikame edildiği bir vasatta yeniden kurgulandı. Bu bağlamda hızlı ve kapsamlı özelleştirmelerin devreye sokulmasıyla büyük insan kitleleri refah devletinin koruyucu şemsiyesinden dışlandı. Toplumsal ve bireysel yaşamlarda o güne kadar görülmemiş bir kapsamda ve derinlikte alt-üst oluşlar/savrulmalar yaşandı. Yoksulluk, küreselleşmenin bu periyodunda artan ve derinleşen bir trendde gelişmiş ülkeler de dahil, bütün dünyaya yayıldı, eş deyişle, küreselleşti. Yakın zamana kadar, daha çok, gelişmemiş/gelişmekte olan ülkelere özgü olagelmüş yoksulluk, artık ileri endüstriyel ülkelerde de yükseliş trendi göstermekte, yoksulluk manzaraları bu ülkelerde de artıp çeşitlenmektedir.

Yoksulluğun gezegen sathında yayılması, zenginliğin de arttığı bir vasatta gerçekleşmektedir. Dünyada üretim düzeyi/kapasitesi yükselirken, yoksulluğun da artıp küreselleştiği çelişkili bir gerçekliğe tanık olmaktadır. Çelişki, varlıklarla yoksullar arasında genişleyip derinleşen gerilimli bir kutupsallığın oluşmasında da kendini göstermektedir.

Neo-liberalizmin küreselleşme üzerinden nüfuz alanının genişlemesiyle, devletin ekonomik ve politik kapasitesi zayıfla(tıl)mıştır. Bu bağlamda, Bretton Woods kurumlarının da desteğiyle çok uluslu şirketler (ÇUŞ) küresel düzlemde hegemonik bir güce kavuşmuştur. Özellikle ÇUŞ'ler arasında yaşanan birleşmelerle de dünya ölçeğinde yoksulluğu körükleyen tekeli bir yapı ortaya çıkmıştır. Nitekim Capra, özelde, gıda yetersizliğinin üretim yetersizliğinden kaynaklanmadığını, dev şirketlerin tek bir dünya tarım sistemi ihdas etmek adına tekel kurarak gıda arzını ve fiyatları kontrol etmek için üretimi kontrol ettiğini ve dünya çapında açlığın ortadan kaldırılmasını imkânsızlaştırdığını, insanların yaşadıkları ülkelerde bolca yiyecek üretilirken aç kaldıklarını vurgulamaktadır (Capra, 1989; Yılmaz, 2004: 202).

Sınırsız ekonomik büyümeye ayarlı küresel kapitalist sistem, yoksul ülke insanlarına geçimlik bir ekonomik alan açarak onları sefaletten koruyan geleneksel yaşam tarzlarının giderek yok olmasına ve bu insanlar için yüksek maliyetli ekolojik sorunlar üreterek de yoksulluklarının kalıcılılaşmasına sebebiyet vermektedir.

Ancak yoksulluğun, bütünüyle küreselleşmenin sonuçlarına indirgenmesi de gerçekçi değildir. Aksi iddialara rağmen, ulus devlet gibi stabil yapılar da varlığını korumaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, özelde, ÇUŞ'lerin artan etkinliği ve ulus devletin/refah devletinin zayıflaması bağlamında küreselleşmenin yoksulluğu arttırıcı etkilerine odaklanılmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Yoksulluk insanların yaşamını, derinden etkileyen bir fenomendir. Yoksulluğun, günümüzde az gelişmiş ülkelere özgü olmakla kalmayıp küreselleşmesi, onu insanlık için temel bir sorun olarak kodlamaktadır. Küreselleşme, bu sorunun oluşup yaygınlaşmasında ana dinamik olarak kabul edilmektedir. Özellikle neo-liberalizme, küreselleşmeyle fonksiyonel bir hareket alanının açılması ve çok uluslu şirketlerin bugüne dek görülmemiş ölçüde güçlenmeleri, buna karşılık refah devleti uygulamalarının minimal düzeylere çekilmesi kitlelerin yoksulluğa sürüklenmelerinde itici faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yoksullukla küreselleşme ve çok uluslu şirketler arasındaki ilişkinin sosyolojik perspektiften çözümlenmesi hayati önemdedir.

3. KÜRESELLEŞME VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YÜKSELİŞİ (GLOBALIZATION AND THE RISE OF MULTINATIONAL COMPANIES)

Küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir. Aynı zamanda zıt etkenlerin devreye girdiği, bir yandan gücün ya da etkinin yerel topluluklardan alınıp küresel alana aktarılması iken, diğer yandan yerel özerklik doğrultusunda yeni baskılar üreterek aşağıya doğru inen de bir fenomendir (Giddens, 2000: 25). Küreselleşmeyi yönlendiren ekonomik ve teknolojik dönüşümler büyük toplumsal ve siyasal sorunlara neden olmakta, örneğin kazananlar ile kaybedenleri hem aynı toplum içinde, hem de toplumlar arası ölçekte birbirinden ayırtılmaktadır (Berger, 2003: 10).

Dolayısıyla küreselleşmeyle yoksulluğun da küreselleşmesi, dünyanın yoksulluk eksenli homojenleşmesi biçiminde değil, bir kutbunu zengin azınlığın, diğerini yoksul çoğunluğun oluşturduğu eşitsiz bir dünyayı da sonuçlar biçiminde işlemektedir. Daha açık deyişle, küresel çağda dünyamız zengininin daha da zenginleştiği, yoksulun daha da yoksullaştığı eşitsiz bir süreci deneyimlemektedir.

Küreselleşmenin, başlangıçta zenginler lehine plânlanmışlığını savlamak gerçekçi olmasa da, ulusüstü kurumlarca yönlendirildiği rahatlıkla söylenebilir. Sözgelimi, Falk'a (2005: 74) göre, yeni küreselciliğin temel kuralları Dünya Ticaret Örgütü biçiminde kurumsal varlıkları olan şirket ve bankacılık uygulama modelleri ve para tacirlerinin faaliyetleri; Bretton Woods uluslararası finans kurumları, özellikle IMF, Dünya Bankası ve çeşitli bölgesel çerçeveler tarafından konulmaktadır.

Sistemin bu öznelerce ihdas edilen kurallar doğrultusunda işlemekte olması, sürekli kazanan zenginler/merkez karşısında sürekli kaybeden yoksulları/çevreyi sonuçlamaktadır. Küreselleşmeye dair kutuplaşma yaklaşımına göre, üretim faktörlerinin hareket yönü niteliklilerde merkeze, niteliksizlerde ise çevreye doğrudur. Bu nedenle olumluluklar merkezde, olumsuzluklar ise çevrede toplanmaktadır. (Yılmaz, 2004: 111). Bir başka deyişle, dünya kaynakları/zenginlikleri çevreden merkeze aktığından, çevre dezavantajlı konuma düşmekte, varsıllarla yoksullar arasındaki mesafe daha da derinleşmektedir. Böylece, dünya keskin bir karşıtlık temelinde bölünmüş bir yapıya bürünmektedir.

Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki aşırı gelir farkını yansıtan istatistiksel veriler, bu yoksulluk eksenli bölünmüşlüğü çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Zira G.7'ler veya dünyanın en zengin 7 ülkesi dünya toplam gelirinin %67'sine, dünya nüfusunun %20'sini oluşturan 43 ülke ise %84'üne sahiptir. Bir başka açıdan bakıldığında, dünya nüfusunun %70'ini oluşturan en fakir ülkelerin dünya gelirindeki payı ancak %10'a tekabül etmektedir. Eşitsizliğin, sözgelimi, 1960'lardan günümüze yaklaşıldıkça artan trendi, zenginlerle yoksullar arasında katlanarak büyüyen mesafeye işaret etmektedir. Nitekim dünyada en fakir %20 ile en zengin %20 nüfus dilimleri arasındaki fark 1960'da 30 kat iken bugün 82 kata çıkmıştır (Yılmaz, 2004: 111-118; Salvatore, 2004: 548).

Eşitsizlik/kutuplaşma başta AB ülkeleri olmak üzere, gelişmiş ülkeler içinde de ileri düzeydedir. Örneğin, 12 AB ülkesinde yoksul olarak nitelenenlerin sayısı 1975'te 38 milyondan 1992'de 53 milyona çıkmıştır. AB ülkelerinde 3 milyon kadar evsiz olduğuna ve işsizlik oranlarının ciddi rakamlara ulaştığına, durumun ABD için de geçerli olduğuna dikkat çekilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) İnsani Kalkınma Raporuna göre, on iki yıllık bir ekonomik reform ve düzenleme süresinden sonra hem zengin hem de fakir ülkelerde zengin ve fakirler arasındaki gelir farkı gittikçe açılmaktadır. Bu bağlamda, özellikle Kuzey'deki toplumların her

birindeki bireyler arasında bile büyük bir farkın bulunduğu gözlemlenmektedir (Özbudun, 2002: 55; Çeken vd. 2008: 90; Ritzer, 2011: 143). Dolayısıyla bugün gelişmiş ya da gelişmemiş olsun, varsıl-yoksul kutuplaşması tek tek ülkelerin de gerçeğidir.

Neo-liberal uygulamalar kapsamında özellikle devletin ekonomiden el çek(tiril)mesiyle ekonomik alanın büyük ölçüde çok uluslu şirketler (ÇUŞ)'in kontrolüne girmesi, kutuplaşmanın oluşumunda belirleyici etkindir. Liberalleşmeyle şirketler kendilerine geniş bir alan açan oldukça fonksiyonel bir ekonomik güce kavuşmuşlardır. Bugün dünya ekonomisi ağırlıklı olarak ÇUŞ'lerin kontrolündedir. Dünyadaki 100 en büyük ekonomik birimden 51'i şirket 49'u ise ülkedir. Şirketlerin satışları ile ülke GSMH'ları karşılaştırıldığında, en tepedeki 200 şirketin toplam satış hacminin toplam küresel ekonomik faaliyetten çok daha hızlı arttığı, en büyük 10 ülke ekonomisi dışındaki tüm ülkelerin ekonomisinden daha büyük olduğu, kronik yoksulluk çeken 1,2 milyar insanın toplam yıllık gelirinin 18 katına eşit olduğu görülmektedir (Anderson ve Cavanagh, 2004:152).

Bir başka açıdan bakıldığında ise, bugün dünyada 900 binden fazla şubesi bulunan yaklaşık 61 bin kadar ÇUŞ vardır. Bunlar dünyanın Gayri Safi Milli Hasıla'sının onda birine denktir ve toplam dünya ihracatının üçte birini ellerinde tutmaktadırlar. ÇUŞ'lerden ağır basan dev küresel şirketlerin büyük çoğunluğunun da zirvedeki ilk 100 arasından 96'sı, gelişmiş ülkelerdedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ÇUŞ'lerin sayısı ve öneminin de giderek artmakta olduğu dikkate alındığında, şirketlerin ne denli geniş bir nüfuz alanına sahip oldukları açığa çıkmaktadır (Ritzer, 2011: 218).

Dünya piyasasında rekabet belirli üstünlüklere ve bu üstünlüklerin devamına bağlı olduğundan, şirketler sürekli büyümekte, birleşmekte ve küresel düzeyde tekelci bir yapı oluşmaktadır (Koray, 2001:221). Bu yapı üzerinden şirketlere geniş bir iktidar alanı açılmakta, böylece egemen aktörler olarak ekonomik alanı büyük ölçüde şekillendirip yönlendirmektedirler.

Üretimin, şirketleri birbiriyle bütünleştiren imalat ve ticaret ağları üzerinden ulusüstü bir nitelik kazanması, özellikle küreselleşmeyle gelen akışkanlık, yersiz yurtsuzlaştırma güçlerinin daha önce görülmemiş ölçüde serbest bırakılmasıyla (Castells, 2006: 389; Zizek, 2011: 327) da sermaye mekânsızlaşmaktadır.

Bu bağlamda, küresel düzeyde finansal deregülasyon, sermayenin uluslararası akışı önündeki engelleri azaltarak tehlikeli ve tahrip edici finansal dalgalanmayla şekillenen bir dünya ekonomisinin oluşumuna sebebiyet vermektedir. Sadece döviz piyasasında bile uluslararası sınırları geçen günlük para akışı trilyon dolarlar düzeyindedir (Bkz. Brecher vd., 2002: 22-27). Küresel piyasalarda dövizlerin ve menkul kıymetlerin mali değeri ise, küresel bilgi ve değer biçme ağları içinde birbiriyle etkileşim halinde olan, çeşitli kaynaklardan gelen enformasyon akışlarının etkisi altındadır (Castells, 2006: 389).

Sermayenin böyle bir bağlamda hayatiyetini sürdürebilmesi seyyaliyet kapasitesiyle doğru orantılıdır. Başka ifadeyle, likid bir ekonomide rekabet edebilmek akışkanlığın uçucu iklimine adapte olmaya endekslidir. Aksi durum, "firma" için ölümcüldür. Tam da bu nedenle, Gorz'un (2001: 26) vurguladığı gibi, görünüşte ulusal bir kimliğe sahip olsa da, gerçekte ulusaşırı bir ağ olan firma, dünya sathında sürekli hareket halindedir. Kâr maksimizasyonu güdüsüyle, örneğin, en az vergi ödediği ya da hiç vergi ödemediği yerlere gitmekte, üretim birimlerini kendisine en elverişli sübvansiyonlar ile vergi indirimlerinin sağlandığı, en iyi altyapı hizmetlerinin, disiplinli ve ucuz işgücünün sunulduğu yerlerde kurmaktadır.

4. REFAH DEVLETİNİN DÜŞÜŞÜ VE YOKSULLUKTA ARTIŞ (FALL OF WELFARE STATE AND GROWTH IN POVERTY)

Ekonomik alanın akışkanlaşması ulus devleti sınırlandırarak gelir düzeyini minimize etmektedir. Bu nedenle devlet, vatandaşlarına dönük sosyal harcamaları fazlasıyla kısıtlamaya mecbur kalmaktadır. Daha açık ifadeyle, sermayenin kolayca bir ülkeden diğerine kaçmasıyla, toprağa sabitlenip yerelliğini koruyan ulus devlet, sosyal amaçlı vergileri alamamakta, sosyal güvenlik sistemi ve refah uygulamaları yeterli prim toplanamadığı için zayıflamaktadır (Bauman, 2012: 141; Yılmaz, 2004: 24). Tam istihdam, emekliliğe değin iş garantisi sunma, konut edindirme, işsizlik sigortası gibi uygulamalarla vatandaşlarına korunaklı alanlar açan refah devletinin hatırı sayılır ölçüde minimize olunmasıyla bir yandan büyük insan kitleleri yoksulluğa itilirken, bir yandan da zengin-yoksul kutupsallığı hem ülkeler arasında, hem de ülkeler içinde artmaktadır.

Refah devletinin minimize olmasıyla yoksulluğun artışı ve görünürlüğü arasındaki ilişkiye dikkati çeken Wacquant'a (2011: 292) göre, son otuz yılda sosyal sigortalı insan sayısı düzenli olarak azalmıştır. İşten çıkarılan ücretlilerden işsizlik sigortası alanların oranı üçte birin de altına düşmüştür. Dolayısıyla sosyal refah devletinin geri çekilmesi ve parçalara ayrılması, başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerin metropollerinde bile sürgün mahallelerinde biriken bir maddi yıkıma ve toplumsal çıplaklaşmaya yol açmaktadır.

Kültürel, politik ve askeri baskı mekanizmalarının da devreye sokulmasıyla küreselleştirici önceliklere uymaya zorlanan hükümetlerin, irade paylaşımına razı edilmeleri ya da tamamen tabi kılınmaları, sürece etkin müdahale imkânını kısıtlamaktadır. Esasen, Amin'in (1999: 144) ifadesiyle, küresel liberalleşme ve kutuplaşmanın dayattığı yapılar içinde ulus devlet düzeyinde reform olanağı neredeyse hiç yoktur. Bu durum, Üçüncü Dünya'da çok daha dramatik sonuçlara sebebiyet vermektedir. Buralarda yerel hükümetlerin devreden çıkmasıyla insanlar uluslararası kuruluşların yardımlarına mecbur kalmaktadır. Üçüncü Dünya'nın, uluslararası ekonomik aktörlerce asgari kamu hizmetlerinin sağlanamaması halinde iç düzenin tamamen çökeceği öngörülen bölgelerinin bulunduğu (Falk, 2005: 93; Shutt 2004: 223) da dikkate alındığında tablonun dramatik niteliği daha da belirginleşmektedir.

Hükümetlerin güç kaybına uğramalarının önemli bir nedeni de ulusal hukuk sistemlerinin bağlayıcı gücünün zayıflamasıdır. Küreselleşmenin getirdiği ulusüstü/uluslararası hukuksal düzenlemelerin bağlayıcı gücünün giderek artması ulusal hukuk sistemlerini zayıflatmakta ve ulusal piyasaları küresel sermayenin belirleyiciliğine terk etmektedir. Böylelikle, Bauman'ın (1999: 81) vurguladığı gibi, yurt temelli "zayıf devletler" in yerini bir tür küresel yasama ve denetleme gücü almaktadır. Bu da şirketlere yerel kuralların bağlayıcılığından kurtulma imkânı sağlamaktadır.

Nitekim şirketler, gerektiğinde yasaları ihlal etmede tereddüt göstermeyebilmektedir. Çokça örneği bulunduğu üzere, hukuk kurallarını ihlali maliyet-fayda düzleminde değerlendirebilmektedirler. Bir başka ifadeyle, şirket açısından yasaya itaat edip etmeme, tıpkı başka her şey gibi, bir maliyet-fayda meselesidir. Yakalanıp ceza alma şansı, yasaya itaat etmenin maliyetinden daha düşükse, yasanın ihlalini kesinlikle sorun etmezler. "Rasyonel" davranırlar ve en düşük maliyetle mümkün olan en yüksek kârı getirecek kararlar alırlar. Yasaklı bir faaliyetten beklenen kârlar, yakalanıp mahkûm olma ihtimaliyle çarpılan para cezasından daha ağır bastığı sürece bu faaliyet, para cezası tehdidi yoluyla engellenmez (Bakan, 2007: 102).

Bu anlamda, küresel şirketler için ulusal ölçekli yasal sistemlerin caydırıcı gücü kalmamıştır. Dolayısıyla kapitalizm,

tarihin hiçbir döneminde bugün olduğu kadar politik iktidarın denetiminden kurtulmayı başaramamıştır. Kapitalizm ulus devletleri egemenliği altına almayı ulusüstü ve hemen her yerde mevcut, kendi kurumlarına (OMC yani eski GATT, IMF, Dünya Bankası ve OECD), aygıtlarına ve etki ağlarına sahip bir devlet kurarak başarmıştır. Bu kurumlar serbest rekabet, metaların ve sermayelerin serbest dolaşımını zorunlu kılan yasa ve düzenlemeleri formülleştiren ve piyasa yasasına müdahale edilmediğinde sorunların daha iyi çözüme ulaştırılacağını ileri süren neo-liberal inancı yaygınlaştırmaktadır (Gorz, 2001: 26).

Buna göre, serbest dolaşım azgelişmiş ülkelere de kalkınma imkânı sunmaktadır. Sermayenin gelişmiş ülkelerden azgelişmiş ülkelere akmasıyla, bu ülkeler ihtiyaç duydukları kaynak ve teknolojiye kavuşarak küresel pazara entegre olacak, böylece kalkınabileceklerdir. Ancak bunun temel koşulu, ulus devletin piyasalara müdahale etmekte vazgeçmesi, hatta ekonomiden tamamen çekilmesidir. Bauman'ın (1999: 83) vurguladığı üzere, devletin elini eteğini her şeyden çekmesiyle, dünya herkes için özgür bir yer haline gelecektir. Bu çerçevede özgürlük (her şeyden önce, ticaret ve sermaye hareketi için özgürlük), içinde servetin eşine rastlanmamış bir hızla büyüyeceği bir seradır; ve bir kere servet katlanmaya başladığında, herkesin payına daha fazlası düşecektir.

Çoğunlukla Kuzey'den, ABD'den ve/veya IMF gibi küresel örgütlenmelerden köken bulan neo-liberalizm, dünyanın geri kalanına da kendi refah ve özgürlük anlayışını dayatmaya odaklıdır (Ritzer, 2011: 143). Dolayısıyla neo-liberalizmi; OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi öncü uluslararası ekonomik kurumlardan destek görmesi ve başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerdeki birincil pozisyonu gibi nedenlerle ekonomik küreselleşmenin hegemonik stratejisi olarak imlemek mümkündür. Bu stratejinin genel çıkarı temsil ediyor görünümünü vermesine rağmen, özel ve tek taraflı işlediği kesin olarak söylenebilir (Jessop, 2005: 283).

Nitekim neo-liberalizmin zengin/güçlü aktörler lehine işlediği yeterince açıktır. Zira ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler sermayenin ve yatırımların yoğunlaşması, ticaret hacminin büyümesi gibi temel ölçütler itibarıyla sürekli kazanırken, Liberalist mantık doğrultusunda yapılanmaya zorlanan, bu çerçevede ekonomilerini büyük ölçüde küresel sermayeye açan azgelişmiş ülkelerin sürekli kaybetmekte olmaları sistemin tek taraflılığının teyidi olarak okunabilir.

Ayrıca sistemin bir sosyal sorumluluk algısı ve gündemi de yoktur. Bu da spesifik düzlemde bakıldığında, örneğin, şirketlerin başta istihdam olmak üzere, kamusal faydasının, kazançlarıyla kıyaslanamayacak denli azlığını açıklar niteliktedir. Üstelik şirketlerin düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, güvenliksiz ve sağlıksız çalışma ortamları, iş güvencesinin olmayışı, yaşlılık/sakatlık hallerinde bile hiçbir koruma temin etmemeleri gibi yaklaşımları, kullandıkları komplike yöntemlere rağmen, erken kapitalist dönemin yoksullaştırıcı sorumsuzluklarını hala sürdürdüklerini düşündürmektedir.

5. KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLAŞTIRICI SURETİ: YERLEŞİK YAŞAM TARZLARININ ÖLÜMÜ VE EKOLOJİK YIKIM (IMPOVERISHING FACE OF GLOBALIZATION: THE DEATH OF TRADITIONAL LIFESTYLES AND ECOLOGICAL DESTRUCTION)

Küreselleşme yerelliğin/otantisitenin canlanmasına katkı sağlamakla birlikte, neo-liberalizme sınırsız bir devinim alanı açarak, geleneksel yaşam tarzlarının tahribatına da sebebiyet vermektedir. Geleneksel yaşam tarzları geçimlik ekonomiye tekabül ettiğinden, bu yaşam tarzlarını deneyimleyen insanlar genel olarak kendine yeter bir evrene/dünyaya sahiptir. Üretim ve tüketim tarzları

ve normları düzleminde içsel tutarlılığa sahip, bütünlüklü bu evrende özellikle modern anlamıyla yoksulluğa yer yoktur.

Ancak küreselleşme üzerinden modern/standart yaşam tarzının bütün dünyaya kendini dayatması, insanları bu yaşam tarzına karşılık gelen kapitalist ilişkiler içinde var olmaya zorlamaktadır. Bu kapsamda, Bauman'ın (2012: 100-108) vurguladığı gibi, modern pazarlarda paranın el değiştirmesine bağlı olmaksızın kendini üreten bir yaşam tarzına asla hoşgörü gösterilmediğinden, informal ekonomiler pazar mantığı doğrultusunda kökten dönüştürülmektedir. Kendi yaşam tarzlarını sürdürmek için zaruri malları üretmeyi başaran, dolayısıyla düzenli olarak mağazaları ziyaret etmeden yaşayabilen insanlar satın almayla açlık arasında tercihe zorlanmakta, bu amaçla parasal olmayan yaşam alanları yok edilmektedir. Henüz ticarileşmemiş yaşam alanları ancak satın alınan ürün ya da hizmetler aracılığıyla sakınılabilen tehlikelerin taşıyıcısı olarak gösterilip kötülenmektedir. Parametreleri; karşılıklı özen, yardımlaşma, öteki için yaşamak, insani bağlılıklar kurmak, insanlar arasında bağlar oluşturmak ve bunları sürdürmek, hakları yükümlülük haline getirmek, herkesin mutluluk ve refahının sorumluluğunu paylaşmak vs. olan ve yerleşik yaşam tarzlarını destekleyen ahlâk ekonomisi giderek tarihe karışmaktadır.

Liberal anlayışa dayalı ekonomik gelişme yarışının sonuçlarını Kanada yerlileri ve Kalküta örnekleri üzerinden analiz eden Rahnama (2009: 91-98), pazar yasalarından ve hızlı ekonomik büyümeden doğan yanılısamaların, sefaleti hiçbir zaman tanımamış yerel topluluklardaki ilişkisel ve törel zenginlikleri bozucu etkilerine dikkati çeker. Sözelimi, Manitoba barajları gibi devasa projeler, binlerce Kızılderili'nin ata topraklarından sürülüp başka yerlere yerleştirilmelerine ve gerçek zenginliklerinin kaynağını oluşturan yaşam tarzlarının tahribine neden olmuştur. Şirketlerin her bireye verdiği 68 akrelik toprağa karşın, tüm topluluk 90 milyon akrelik bir toprak kaybına uğramıştır. Topraklarından koparılan yerliler, özellikle kolektivitinin yok oluşuyla kültürlerini ve geleneklerini koruyamaz hale gelmişlerdir. Kentlere göçenlerin ise, kentte iş bulmak, kira ödemek ve beyaz insanlar gibi yaşamak zorunda olmaları, bunun da çoğunlukla üstesinden gelememeleri tersine göçe yol açmaktadır. Bugün büyük kentlerde yaşayan Kanadalılara göre, örneğin barajlar yüksek refah düzeyinin simgeleri iken, Kızılderili yerlilerin çoğuna göre, yerleşik yaşam biçimlerinin fiziksel ve kültürel tahribatına sebebiyet veren ölümcül silahlardır.

Rahnama'nın (2009: 91-92) ifade ettiği gibi, Kalküta için de benzer durum söz konusudur. Bengallilerin sürekli yoksulluk içinde yaşadıkları doğru olsa da, koşulları bugün onlara dayatılan yaşamın tersine, genellikle hiçbir zaman yozlaştırıcı ve insanlıktan çıkarıcı olmayan bir yaşam tarzına tekabül etmekteydi. Ekonomik gelişme adına geçimlik ekonomileri ellerinden alınmış milyonlarca insan bugün sefaletin şiddetini tecrübe ediyor.

Öte yandan, az gelişmiş ülkelerin birçoğunda güvenlik ve çevre düzenlemeleri de ya çok düşük düzeydedir ya da fiilen yoktur. Kimi ulusaşırı şirketler bu ülkelere endüstriyel ülkelere denetlendikten sonra piyasaya verilen ya da tamamen yasaklanmış kalitesiz tıbbi maddeler, zararlı böcek ilaçları ya da yüksek oranda katran ve nikotin içeren sigaralar vs. satmakta; ileri teknoloji ürünü petrol rafinerileriyle, kimyasal tesisleriyle, çelik haddehaneleriyle ve diğer fabrikalarıyla ekolojik yıkıma sebebiyet vermektedirler (Giddens, 2000: 27-28; Brecher vd. 2002: 29; Habermas, 2002: 87). Böylece buralarda yoksulluğun kalıcılılaşmasına neden olmaktadır. Zira buralarda yerel hükümetler çoğunlukla güçsüz olduklarından, başta

sağlık olmak üzere, temel hizmetlere yeterli düzeyde bütçe tahsis edememeleri yoksulluğun kronikleşmesine hizmet etmektedir.

Küresel sistem yoksul dünyayı büyük ölçüde kendi mekânsal sınırları içinde tutarak yoksulluğa hapsetmektedir. Seyahat kapasitesinin günümüzdeki artışına bağlı olarak insan sirkülasyonunun dünya ölçeğinde artışına rağmen bugün özellikle gelişmiş ülkelere yönelik göçün kısıtlılığın tanık olmaktadır. Küresel aktörlerce insan, ürün, sermaye, emek, teknoloji vs. serbest sirkülasyonu teşvik edilirken göç engellenmektedir. Gelişmiş bölgeler fakir bölgelerden ekonomik mültecileri almaya karşı direnmekte ve sıkı göç yasalarını yürürlüğe koymaktadır. Geçmişte göçten yararlanan ülkeler bugün göçe sınır getirmektedir (Yılmaz, 2004: 50).

Serbest dolaşıma getirilen sınırlama, bir yandan zenginliklerin yoksul dünyayla paylaşımını engellerken, diğer yandan yoksullardan gelebilecek sapma davranışları/suç, çirkin yoksulluk manzaraları gibi riskleri önlemeyi de amaçlamaktadır. Entelektüel sermaye de dahil, daha çok, nitelikli emeğe ikamet izni verilmekte, böylelikle vasıflı emek merkeze kanalize edilirken, vasıfsız emek çevrede tutulmaktadır. Kimi zaman da çevredeki yatırımlarına merkezden emek götürerek buralarda işsizliği körüklemektedirler. Böylelikle zengin ülkeler daha da zenginleşirken, yoksullar daha da yoksullaşmaktadır.

6. SONUÇ (CONCLUSION)

Küreselleşme kapsamlı ve derinlikli bir sosyo-ekonomik/kültürel, politik dönüşümün itici dinamiğidir. Bu nedenle insanlığı çeşitlilik gösteren bir sorunlar/riskler yelpazesine karşı karşıya getirmektedir. Bu sorunlardan toplum ve birey hayatını en çok etkileyenlerden biri yoksulluktur. Yoksulluğun küresel ölçekte yayılmakta olması önemini daha bir arttırmaktadır.

Hem ülkeler arasında hem de ülkeler içinde paylaşım sorunlarının da etkisiyle yoksulluğun artış göstermesi, zenginlerle yoksullar arasında keskin kutupsallıklara sebebiyet vermektedir. Neo-liberalizmin küreselleşme üzerinden bugüne kadar görülmemiş bir hegemonik güce dönüşmesi, insanları modern anlamıyla yoksulluktan/sefaletten koruyan stabil yapıları aşındırmaktadır. Özellikle refah uygulamalarının minimal düzeye düşmesi, yoksulları koruyucu informel destek ağlarına kaynaklık eden geleneksel kültürlerin ve yerleşik yaşam tarzlarının bozulması yoksulluğun kapsamını genişletip, şiddetini arttırmaktadır. Yine, kâr maksimizasyonu güdüsüyle başta çok uluslu şirketler olmak üzere, ekonomik aktörlerin sebebiyet verdikleri ekolojik sorunlar da özellikle Üçüncü Dünya'nın yoksulluk sarmalına hapsolmesinde rol oynamaktadır.

Ancak küreselleşme yoksulluğun biricik nedeni değildir. Günümüz yoksulluğunun oluşumunda ve devamında etkin faktör olmakla birlikte, tek başına açıklayıcı değildir. Ulus devlet gibi kurumsallaşmış yapıları tümüyle etkisizleştirdiği söyleminin de abartılı olduğu yaygın kabul görmektedir. Dolayısıyla başta zenginliği arttırıcı fonksiyonu olmak üzere, insanlığa katkı sağlayan sonuçlarıyla da olumlanan bir fenomendir.

Küreselleşmenin tahripkâr sonuçları uluslararası/ulusüstü kuruluşların yönlendirici müdahaleleriyle yakından ilintilidir. Sürecin tek taraflı işler tarzda yönlendirilmesi yoksulluk ve eşitsizlik sonuçlayan baskıcı bir yapının oluşumuna sebebiyet vermektedir. Oysa mevcut işleyişiyle bile yol açtığı olumlu sonuçların umutları arttırdığı dikkate alındığında, insani/ahlâki bir vasatta yapılandırılmasıyla insanlığa yaşamsal katkılar sağlayacağını öngörmek mümkündür.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Amin, S., (1999). Küreselleşme Çağında Kapitalizm. Çev: Vasıf Erenus, İstanbul: Sarmal Yayınları
2. Anderson, S. ve Cavanagh, J., (2004). "En Tepedeki 200: Şirketlerin Küresel İktidarının Yükselişi", Küresel Başkaldırı. Edit: N. Welton ve L. Wolf, Çev: A. E. Savran, İstanbul: Aykırı Yayınları. ss: 146-151.
3. Bakan, J., (2007). Şirket: Kâr ve Güç Peşindeki Patolojik Kurum. Çev: R.G.Öğdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
4. Bauman, Z., (1999). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
5. Bauman, Z., (2012). Akışkan Aşk. Çev: Işık Ergüden, İstanbul: Versus Yayınları.
6. Berger, P.L., (2003). "Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri", Bir Küre Bin Bir Küreselleşme, Edit: P.L. Berger, S.P.Huntington, Çev: A. Ortaç, İstanbul: Kitap Yayınları.
7. Brecher, J. vd., (2002). Aşağıdan Küreselleşme. Çev: Berna Kurt vd., İstanbul: Aram Yayınları.
8. Castells, M., (2006). Kimliğin Gücü. Çev: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. Çeken, H. vd., (2008). "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk". C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt: 9, Sayı: 2, ss: 9-95.
10. Falk, R., (2005). Yırtıcı Küreselleşme. Çev: A. Çaksu, İstanbul: Küre Yayınları.
11. Giddens, A., (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya. Çev: Osman Akınhay, İstanbul: Alfa Yayınları.
12. Gorz, A., (2001). Yaşadığımız Sefalet. Çev: Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
13. Habermas, J., (2002). Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti. Çev: Ali Özcan, İstanbul: Bakış Yayınları.
14. Jessop, B., (2005). "Küreselleşme ve Mantık(sızlık)ları Üzerine Düşünceler". Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet, Der: B. Yarar, A. Özkazanç, İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 267-299.
15. Koray, M., (2001). "Gerçekliklerin 'Stilize' Edildiği Bir Dünyada 'Ötekileşen' Yoksulluk". Toplum ve Bilim, Sayı: 89, ss: 218-241.
16. Özbudun, S., (2002). "Küresel Bir 'Yoksulluk Kültürü' Mü?". Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Edt. Y. Özdek, Ankara: TODAİE Yayınları, ss: 53-70.
17. Rahnema, M., (2009). Sefaletin Yoksulluğu Kovduğu Bir Dünya. Çev: Ş. Ünsaldı, Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.
18. Ritzer, G., (2011), Küreselleşen Dünya. Çev: M. Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
19. Salvatore, D., (2004). "Growth and Poverty in a Globalizing World". Journal of Policy Modeling, Vol: 26, pp: 543-551.
20. Shutt, H., (2004). Kapitalizmle Derdim Var. Çev: N. Sungur, A. Çakmak, İstanbul: Kitap Yayınları.
21. Wacquant, L., (2011). Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi. Çev: Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
22. Yılmaz, A., (2004). İkinci Küreselleşme Dalgası: Kavram Süreç ve Sonuçlar. Ankara: Vadi Yayınları.
23. Zizek, S., (2011), Ahir Zamanlarda Yaşarken. Çev: E. Ünal, İstanbul: Metis Yayınları.